

MOHAI V. LAJOS

Meszegödrök aljára süllyesztett fegyverek

Ötvenhat októbere és novembere után rengeteg fegyver maradt szanaszét Kanizsán, a fegyverrejtegetés súlyos bűnnek számított, börtönbe csukták érte az embereket. Öregapám is ásott el puskákat a kertben a vadkörtefa alá, és én ott mindig valami kísérteties csöndre figyeltem föl, akárhányszor bóklásztam arra. Ott éreztem meg először, hogy senki sem maradhat érintetlen a múlt mágikus hatalmától, és a múlt valahogy tekintélyt parancsol; a vadkörtefa mellett kialakult érzéseim harmincharmadik évemig elkísértek, ezért baljós sejtelmek között viseltem el a Kádár-rendszer tiltását ötvenhatról.

Ahogy a városban hírt vették, hogy mi történik Pesten, ébredezni kezdett a vidék. A fölbolydulás huszonharmadika után egy-két napos késéssel következett be. Az utcák hirtelen megteltek emberekkel a város főbb pontjain. Majd ugyanolyan hirtelen elnéptelenedtek. Mesélik, hogy első reakcióként ígéretekkel teli órák izgalma söpört végig a lelkeken. Sokan fellélegeztek, amint kikandikáltak az elhúzott függönyök mögül. Mintha az élet ismét mozgásba jött volna. „Talán a kezdet kezdetén kicsit túlzásba is vitték a dolgot”. Az történt ugyanis, hogy elkezdtek hamarjában a laktanyák kapujában szétosztani a kézfegyvereket; aki csak érte, kapta, az övé lett. Ismeretlen főkolomposok vitték a prímet, mintha csak az ő akarata számított volna. Az indulatok egy-két éjszaka leforgása alatt magasra csaptak, és válogatás nélkül lövöldözésbe kezdtek az emberek. Akinek a kezébe lőszer és puska került, úgy gondolta, most már biztonságban van. Ám a fegyverek hatalmának, ha csak tehetik, rögvést behódolnak az emberek; elmégesedett a helyzet, kevesen őrizték meg a higgadtságukat; pedig a józanabbja fölkészült a legrosszabbra, de arról, hogy ez mivel jár majd, a kezdetek kezdetén még nem lehetett világos fogalmat alkotni. A rezsim kiszolgálóival szembeni undor hergelte és tüzelte az embereket, a dolgok méhében zajló folyamatokról azonban keveseknek lehetett valóságos fogalma. Sza-

kadék tátongott a lelkekben; a kanizsaiak is joggal gyűlöltek és vetették meg a kék parolinos ávosokat, akik kíméletet nem ismerve marták az ártatlan emberek húsát, ráadásul Tito Jugoszláviája túl közel volt ahhoz, hogy a rosszból még több teljen ki ezen a környéken. A sérelmek megtorlására elég okot adott a közelmúlt, de a fájdalom kifakadó sebei rövid idő alatt begyógyíthatatlannak bizonyultak, és az októberi fenyves napok hitét november hidegvágója követte az alélt városban.

A kertek mélyére, a meszegödrök aljára kellett süllyeszteni a fegyvereket a kérlelhetetlen mozdulatlanosságú levegőben.

A forradalom alatt a családunk tagjainak ki sem kellett mozdulniuk a házból, hogy tudják, mi zajlik le körülöttük. A történések a kerteken és mezőn keresztül felhőszakadásszerű gyorsasággal zúdultak rájuk a laktanya közelsége és az utcabeliek jóvoltából. Értésültek mindenről, ami akkor szóbeszéd tárgya volt a környékünkön. Nem gyávaságból maradtak veszteg; karon ülő csecsemő is alig voltam még, és a Bátyámra is vigyázni kellett, aki az első napokban elcsatangolt a laktanyához, és az éj leple alatt egy karabéllyal a vállán tért haza. A családom tagjait a lelkük mélyéig megrázták a történések, néhány nap múlva támo lyogtak a kialvatlanságtól, éjszakánként pedig maguk is bekopogtak másokhoz, hogy megosszák egymással a friss híreket.

Ólomnehezék ereszkedett a lelkekre az első napok hangulata után, amelyben mindenki pótolni akarta azt, amit a szabadságból korábban elmulasztott. Euforikus fölindulásban szaladtak az órák. Öregapám állítólag egész nap a rádiót bújta, igyekezett a hangsúlyokból kikövetkeztetni azt, hogy mit akarnak jelenteni az elhangzott szavak. Rossz lábával időről időre kisántikált a kerti diófák alá, a kerítés legtávolabbi pontjához, onnan hallgatózott, vadászott a neszekre és a zörejekre. Tudott a csöndből, a morajlásból és a kivehetetlen kiáltásokból „jeleket fejteni”. Az idős, sokat látott ember óvatosságával tartózkodott a veszélytől, és próbált mindenkit távol tartani az elhamarkodott döntésektől, mert azok következményei mindig kiszámíthatatlanok. Két háborút végigélt, fogsággal, szökésekkel, fullasztó kriptákban való bujkálással, borzongással teli rejtőzködésekkel. Nem kérkedett vele, hogy kiismerte az üldözők és üldözöttek lelkiállapotát. Veszített és nyert, lebegett a mélységek fölött, és a szerencse is hozzásegődött, hogy ne zuhanjon az oroszlanok közé, akik nyomban

Részlet *A kanizsai Hidegház* című készülő, a Prae.hu Kiadónál megjelenő emlékezéssorozatból.

fölfalták volna. Halottakra száradt vérfoltokat látott, sok nyomorúságot és szenvedést ismert meg testközelből; tapasztalta, hogy mit jelent, ha valakinek az ujjja a fegyver ravaszán egyszer csak megállapodik.

Az meghúzza előbb vagy utóbb.

Öregapám haraggal telten elutasította a vérontást, és tisztában volt vele, hogy zavaros indulatok uralkodnak majd el a résztvevőkön, ha nem viszik hamar döntésre a dolgot, ezáltal zúzva szét a legszentebb és legmerészebb érzéseket. Az emberek egy idő után elveszítik az önuralmukat, és a rájuk törő tehetetlenség miatt rombolásba kezdenek, vagy gyáván elfutnak, és visszabújnak a vackaikba, megpróbálnak láthatatlanná válni. Egyik nap már az a szóbeszéd járta, hogy kis csapatokba verődött emberek lámpavasra készülnek fölhúzni párttagokat és ávosokat, portyázók hada keresi őket dühödten házról házra a városban. Kicsiben az játszódott le Kanizsán, mint az ország többi részén. A félelem lett úrrá a kezdeti ováción, a félelem az emberek fejébe kergette a vért. „Egy idő után sokan várták már errefelé, hogy az oroszok bejöjjenek”, mondogatták rendre a hatvanas években, ha szóba jött ötvenhat, és besúgóktól tartottak. A fegyverropogás hangja lassan elsüllyedt az idők mélyén, az emlékezés megszélidült a többség lelkében, és csak azokban élt tovább, akiket a személyes veszteség vagy az egykori titkolt emlékek összefűztek.

Akinek síkossá vált a talaj a lába alatt, vagy nem tudta elfojtani az érzéseit, összeszedte a cókómókját, és nekivágott a nagyvilágnak. Azt sem lehetett biztosan tudni, hogy mi lett később a „hangadókkal”, hogy mi számíthatott „föbenjáró” bűnnek. Az igazságot majd eltakarja az új hatalom gondolkodása: „A győztesek szervezik az ünneplés rendjét”, ismételte többször is az Öregapám, „és mindig lesznek olyanok, akik körüludvarolják őket. Veszedelmes ragály ez, mint a pestis volt”. Anyám unokatestvére, Wlassics Lali a horvátokon keresztül menekült Nyugatra, hosszú évek hányódása után végül Svájcban kötött ki, és bázongoristaként tengette az életét. Hogy előtte, azokban a napokban merre járt, mit csinált, sohasem tudtuk meg. Nem derült rá fény, vagy egyszerűen nem akartuk, hogy fény derüljön rá, de a családnak nem lehettek illúziói: sejtettük, hogy a csibész vére hajtotta, nem a felnőtt ember komolysága. Egy sötét és hideg éjjel, télidőben szökött át a határon, talán azért, hogy mentse az irháját, talán azért, hogy hajszolja a saját szabadságát, amelyre éppúgy jogot formálhatott, mint bárki más. Mindenesetre a folyó menti

fűzes egy jó negyedszázadra elnyelte az alakját a család tekintete elől. Senki sem ejtett könnyet érte, mert tudtuk, hogy rossz pénz nem vész el, egyszer majd megint a szemünk elé kerül, és az a nap akkor a dicsőség napja lesz a számára.

Hát, ki sajnálkozna egy ilyen pernahajder rokon miatt, aki kimutatta a foga fehérjét, és gyöngébbnek bizonyult nálunk?

Az oroszok bevonulása után próbálta megtalálni mindenki a maga helyét. A megtorlás híre gyorsan eljutott a városba is, de Nagy Imre nevét állítólag hamar elharapták beszéd közben. Sokan igyekeztek észrevétlenek maradni, meghúzódni az árnyékban, hogy mentsék a bőrüket. „A kényszer ezt diktálta”, mosakodtak, sutba vágva büszkeséget, ízlést és szemérmet, ahogy azt az emberi természet simulékony oldala ilyenkor diktálni szokta. Ám azokat is félelemmel töltötte el a berendezkedő új rezsim, akik csak távoli szemlélői maradtak a zajos eseményeknek; suttogtak riadalmat keltő letartóztatásokról, mert olyanokat is letuszkoltak a város főteréhez közeli rendőrségi zárkákba, akiknek semmi közük nem volt a helybeli összetűzésekhez.

A rémületbe váltó időkben a balszerencse sem válogat.

A cellák homályos csücskeiben állítólag vég nélkül folytak a megfélemlítésbe torkolló fenyegetődzések; a foglyokat valamiféle jobb élet kilátásaival kecsgették a karhatalmisták. Életek mentek tönkre, családok keveredtek hosszú időre bajba. Mondták, hogy időnként vértócsák gyűltek össze a cellák hideg kövén. Voltak mégis, akik némán túrték a megaláztatást, és nem bocsátották áruba a becsületüket. Tudták, hogy a megtört gerincek ropogása elhallatszik messzire. A Kádár-rendszer szolgálatába állt fegyveresek azután évekre elmerültek a rendcsinálásban, a saját változatukat szajkózva az „ellenforradalomról”. Kanizsa határszéli státusza megkövetelte a szigorú föllépést az idegen erők ellen és a belső ellenséggel szemben, hangsúlyozták lépten-nyomon. A Rózsa utcaiak emlékezete szerint Titóék irányába a határt csak ötvenhét tavaszán zárták le; addig sokan húzódtak meg az ország minden részéből a városszéli csűrökben és pajtákban várva az éjszakát, nehogy összerúgják a port a rendőrökkel, mielőtt a határsávig elérnek. Disszidálási kísérletek Zalában még a hetvenes években is követeltek halálos áldozatokat. Az elfogott határsértőkről, mint bűnözőkről, a szocialista rendszer ellenégeiről, rendszeresen beszámolt a megyei pártlap.